

1. Kaj je *status jezika*? Kakšno je razmerje med *formalnopravnim* in *dejanskim* statusom jezika?

Status jezika je položaj, ki ga ima jezik v družbi. Formalnopravni status jezika je pojem, ki označuje položaj jezika, kot je določen v pravnih spisih neke družbe, kako ga uradno opredeljuje neka skupnost. Dejanski status jezika je položaj, ki ga jezik dejansko ima v neki družbi. Odvisen je od vrednostnega sistema govorcev in situacij, v katerih se jezik najpogosteje uporablja; odvisen je od kulturne, civilizacijske in politične moči neke jezikovne skupnosti.

2. Kaj so *jezikovna/govorna/sporazumevalna skupnost*?

JEZIKOVNA SKUPNOST: vsi govorniki in govornice nekega jezika

GOVORNA SKUPNOST: govorniki nekega jezika v določenem prostoru in času

SPORAZUMEVALNA SKUPNOST: govorniki nekega jezika, ki so v rednih sporazumevalnih stikih

3. Kaj je *diglosija/bilingvizem*?

4. Kaj je *bilingvizem*?

Po Toporišiču je diglosija uporaba različnih jezikov za različna funkcijska področja (npr. slovenščina v zasebni, nemščina v javni rabi).

Clave: Diglosija je stanje, ko en jezik v družbeni skupnosti uživa večji ugled od drugega (en jezik govorijo ljudje z večjo, drugega pa ljudje z manjšo družbeno močjo), zato drugi postane omejen na zasebno rabo in funkcijsko ni toliko razvit kot prvi.

Bilingvizem je stanje (enakovredne) koeksistence dveh jezikov pri družbah ali posameznikih; kjer sta jezika enakovredna, drug drugega ne ogrožata, govorniki enega jezika imajo vsaj pasivno znanje drugega.

5. Kaj je *purizem*?

Pretirano prizadevanje za »čist« jezika, zlasti z izločanjem/nadomeščanjem tujih ali prevzetih sistemskih vzorcev ali besed.

6. Kaj je *bohoričica/metelčica/dajnčica/gajica*?

BOHORIČICA je latinični črkopis, ki ga je pri ponovni izdaji Abecednika in Katekizma uporabil Trubar (prvotno sta bili deli napisani v gotici, na predlog škofa Vergerija jo je Trubar zamenjal za bolj humanistično latinično pisavo). Dodelala sta jo še Sebastjan Krelj in Jurij Dalmatin, v svojo slovnico pa jo je sprejel Adam Bohorič, po katerem je dobila ime. Uporabljala se je od 16. stoletja pa do srede 19. stoletja, ko jo je po t. i. črkarski pravdi zamenjala gajica.

METELČICA in DAJNČICA sta črkopisa, ki sta ju na podlagi Kopitarjeve slovnice, ki je zagovarjala uvedbo fonetične abecede (po načelu en glas – ena črka), zasnovala F. Metelko oz. P. Dajnko. Prva je temeljila na kranjskem (in dolenskem) narečju, druga pa na štajerskem. Obe sta bili zavrženi zaradi vpeljave znakov za glasove, ki

jih večina slovenskih narečij ni imela (npr. grlni h, ü), in zaradi svoje nenavadne podobe (metelčice se je celo oprijel slabšalni izraz krevljica).

GAJICA je na Slovenskem prevladala v drugi polovici 19. stoletja, pomembno vlogo pri njeni uveljavitvi so imele Kmetijske in rokodelske novice. Ta črkopis je za ilirski »jezik« po češkem vzoru zasnoval Hrvat Ljudevit Gaj. Pisava je odpravila veččrkovno označevanje šumevcev, in sicer z uporabo posebnih diakritičnih znamenj (č, š, ž).

7. Kaj je *katekizem/lekcionar/postila*?

KATEKIZEM je knjiga z verskimi nauki, ki naj se jih uči pri verouku, navadno v obliki vprašanj in odgovorov.

LEKCIONAR je knjiga z odlomki iz svetega pisma, ki naj se berejo pri maši

POSTILA so knjiga z razlagami mašnih beril in evangelijev.

8. Kaj je *evangelij*?

Evangelij je Kristusov nauk oz. vsak od štirih opisov Kristusovega dela in življenja, ki so jih sestavili evangelisti.

9. Kaj je *ilirizem*?

Gibanje za jezikovno in kulturno združitev vseh južnih Slovanov, ki se je začelo v začetku 19. stoletja in končalo v letih 1848–49. Med najbolj znane iliriste sodita slovenski pesnik Stanko Vraz in hrvaški črkopisni reformator Ljudevit Gaj.

10. Kaj je *panslavizem*?

Ideja o kulturni vzajemnosti in politični združitvi vseh Slovanov, največkrat pod okriljem Rusije kot največje in najvplivnejše slovanske države.

11. Kaj je *jezikovni prenos*; opredelite *pojavnne oblike jezikovnega prenosa*.

12. Kaj je *univerbizacija*?

Poenobesedenje, nastanek enobesednega poimenovanja iz večbesednega.

13. Kaj je *dvojna formula*?

Retorična figura, ki povezuje dve besednovrstno enaki besedi s podobnim ali prekrivnim pomenom v priredno zvezo (najpogosteje z veznikom in). Uporablja se zato, da bi bralec gotovo razumel pomen (če mu je ena od uporabljenih besed morda manj znana), lahko pa tudi kot sredstvo za izražanje ideološkega ali jezikovnega nazora: prva beseda je navadno pogosteje rabljena, druga pa bolj zaželeno v skladu z omenjenim nazorom. Figura se pojavlja v protestantskih in baročnih pridigah.

14. Kateri sredotežni in kateri sredobežni dejavniki so vplivali na oblikovanje slovensko govoreče skupnosti pred 16. stoletjem?

SREDEOTEŽNI:

- zavest o pripadnosti širši jezikovni skupnosti
- vloga slovenskega jezika v delu politike in cerkvenega obredja
- simbolna vloga jezika kot dejavnika regionalne identitete

SREDOBEŽNI:

- politična in cerkvenoupravna organiziranost ozemlja
- zemljepisne ovire (gore, reke ...)
- stiki z (dominantnimi) tujimi jeziki
- ozemlje slovenske jezikovne skupnosti v tistem času ni imelo večje cerkvenoupravne enote ali urbanega središča

15. V katerem jeziku so zapisani Brižinski spomeniki?

V alpski slovanščini.

16. Katera besedila obsega Stiški/Starogorski/Celovski rokopis?

STIŠKI ROKOPIS:

- obrazec splošne molitve
- molitev k Mariji (Salve regina)
- 1 kitica velikonočne pesmi (kirielejson)
- invokacija pred pridigo

CELOVŠKI ali RATEŠKI:

- očenaš
- zdravamarija
- apostolska vera

STAROGORSKI: tri molitve, enako kot Celovski rokopis.

17. Kaj neposredno ali posredno dokazuje, da v srednjem veku slovenščine niso govorili samo tlačani?

Posreden dokaz je potreba po komunikaciji med obema višjim in nižjim slojem, zaradi katere se morali tudi plemiči znati uporabljati slovenščino.

Neposredni dokazi so ohranjeni npr. v pozdravu Ulriku Liechtensteinskemu s strani koroškega vojvode (»Buge vas primi, gralva Venus.«), prisega mesta Kranj, obred ustoličevanja koroških vojvod, pisma plemkinj iz 17. stoletja ...

18. Izraz katere identitete je bil slovenski jezik v srednjeveški plemiški rabi, narodne ali krajevne?

Krajevne; jezik se je kot dejavnik narodne identitete uveljavil šele po letu 1848.

19. Kakšna je bila narava Trubarjevega knjižnega jezika?

Za osnovo je vzel ljubljanski govor, v katerega so zaradi Trubarjevega porekla vdiral elementi dolensščine. Prevezel je tudi precej nemških prvin.

20. Kdaj je izšla Trubarjeva *Cerkovna ordnunga* in kakšen je bil namen tega dela?

Leta 1546. Gre za t. i. cerkveni red: ureja razmere in razmerja znotraj slovenske protestantske Cerkve, predpisuje obliko obredov, odnos reformirane Cerkve do sveta in ljudi, vsebuje pa tudi zamisel o izobraževanju ljudi, da bi lahko sami brali Biblijo.

21. Kdo je avtor prve slovnice slovenščine?

Adam Bohorič.

22. Kakšno vlogo ima Register v Dalmatinovi Bibliji?

Je slovar nekaterih besed, razloženih v narečju in hrvaškem jeziku, da bi se omogočilo branje čim širšemu krogu bralstva.

23. Kdo je bil najvidnejši *slovaropisec* v obdobju *slovenske reformacije* in katera njegova dela vključujejo slovenščino?

Hieronim Megiser:

Slovar štirih jezikov [Dictionarium quattuor linguarum] (1592) – nemško-latinsko-italijansko-slovenski slovar.

Večjezični tezaver [Thesaurus polyglottus] (1603).

24. Označite slovar Alasia da Sommaripa.

Leta 1607 je Sommaripa izdal italijansko-slovenski slovar kot pripomoček za duhovnike. Poleg besed vsebuje še zglede pogovorov in molitev v obeh jezikih. Jezik in zapis sta pod vplivom italijanščine.

25. Naštejte avtorje tiskanih del v slovenščini v 17. stoletju.

Tomaž Hren, Ludvik Schönleben, Janez Svetokriški, Janez Čandek, Giorgio Alasia de Sommaripa, Matija Kastelec, Rogerij Ljubljanski, Jernej Basar ...

26. Kdaj so izhajale *Pisanice*, kdo je bil njihov urednik in kakšna je bila njihova vloga?

1779–1781, Janez Damascen Dev. *Pisanice* so prvi slovenski pesniški zbornik neverskega značaja. Kot take so predvsem potrjevale misel o enakovrednosti slovenskega jezika z drugimi ter krepile samozavest glede utrjevanja statusa slovenščine (namenjene so bile zaprtemu krogu slovenskih razsvetljenskih izobražencev). Bile so izhodišče za Vodnikovo pesniško delo, dokončno pa so uveljavile silabotonični verzni sistem (in zavrnile predhodne poskuse kvantitativne verzifikacije v slovenskem jeziku).

27. V katerem stoletju je nastal prekmurski knjižni jezik?

V 18. stoletju.

28. Navedite priredbe Bohoričeve slovnice v 18. stoletju.

1715 – Hipolit: Gramatica latino-germanico-slavonica

1755 – Rokopisna slovnica

1758 – jezuiti v Celovcu izdajo nemško različico Bohoričeve slovnice

29. Kakšen je bil po oceni zgodovinarjev delež pismene populacije v slovenskih deželah sredi 18. stoletja?

3%.

30. Navedite avtorja in leto izida slovnice Kranjska Grammatika.

Marko Pohlin, 1768.

31. Navedite avtorja in leto izida slovnice Windische Sprachlehre.

Ožbolt Gutsman, 1777.

32. Katere stopnje šol so obstajale v avstrijskem šolskem sistemu po t. i. šolski naredbi l. 1774?

Trivialna (v manjših krajih), normalna, glavna šola.

Pouk je bil dvojezičen samo na trivialkah, v drugih šolah je pouk potekal v nemščini.

33. Kaj označuje pojem *Ilirske province*?

Pojem Ilirske province označuje upravno enoto francoskega cesarstva, ki je obstajala med letoma 1809 in 1813 ter je obsegala Kranjsko, zahodno Koroško, habsburško Istro, Hrvaško južno od Save, ozemlja nekdanje Beneške republike na Balkanu in ozemlja nekdanje Dubrovniške republike. Upravno središče je bila Ljubljana.

34. V čem so Ilirske province s stališča statusa slovenščine pomenile jezikovnopolični korak naprej?

Francozi so uvedli pouk v lokalnih jezikih, prav tako so ustanovili ljubljanski licej, ki je bil prva tovrstna akademska ustanova na Slovenskem. Sprostila se tudi stroga cenzura, ki je bila v veljavi pod avstrijsko oblastjo.

35. Kakšen je bil namen Vodnikove spomenice o slovenskem jeziku?

Opozoriti na dejstvo, da sta slovenski in hrvaški jezik različna in da ju zato ni mogoče združevati v en, ilirski jezik (Vodnik sicer hrvaški in slovenski jezik imenuje narečji ilirskega jezika).

36. Kaj označuje pojem *stolica za slovenski jezik* v 19. stoletju?

Označuje oddelek na liceju, kjer se je poučevala slovenščina kot neobvezen predmet.

37. Kje in kdaj so bile ustanovljene prve stolice za slovenski jezik in kakšno vlogo so imele?

V Gradcu 1812 (Janez Nepomuk Primic), na semenišču v Ljubljani 1817 (Franc Metelko). Imele so vlogo izobraževanja duhovnikov v slovenskem jeziku, predstavljale pa so priložnost za vstop slovenščine v izobraženske kroge.

38. Kateri je bil prvi časopis v slovenščini in kdaj je izhajal?

Lublanske novice, 1797–1800.

39. Naštejte vsaj 4 najpomembnejše slovnice slovenskega jezika v prvi polovici 19. stoletja in jih na kratko označite.

J. Kopitar: Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (1809)

Prva znanstvena slovnica slovenskega jezika. Obravnava v glavnem glasoslovno-naglasoslovna in pravopisna vprašanja ter oblikoslovje. V uvodu predstavi jezik od Trubarja dalje, zagovarja čistejši slovenski jezik, fonetično pisavo in skupen slovanski črkopis.

V. Vodnik: Pismenost ali gramatika za perve šole (1811)

Slovnica za šolsko rabo, obravnava vsa pomebnejša področja (grafijo, pravopis, pravorečje, oblikoslovje, skladnjo, besedotvorje), vsebuje tudi slovarski del. Prinaša novo terminologijo, prvič omenja tonemski naglas.

P Dajko: Lehrbuch der windischen Sprache (1824)

Zgledujoč se po Kopitarju želel osnovati knjižni jezik na osnovi ljudskega, a si je za podlago izbral vzhodnoštajersko narečje. Poskušal je uvesti črkopis dajničico, prav tako na podlagi Kopitarjeve zahteve po fonetični abecedi.

F. Metelko: Lehrgebäude der slowenischen Sprache (1825)

Predgovor o slovenski književnosti, prva objava Brižinskih spomenikov, poskus reforme bohoričice po načelu fonetičnega črkopisa z uvedbo metelčice.

A. Murko: Theoretisch-praktische slowenische Sprachlehre (1832)

Uporabi bohoričico (v ponatisu l. 1850 pa gajico) in zavrne predhodno predlagane poskuse reforme pisave. Zavzema se za osrednji kranjski jezik z elementi štajersčine.

40. Označite podobo *metelčice* v primerjavi z *bohoričico*.
41. Označite podobo *dajničice* v primerjavi z *bohoričico*.

BOHORIČICA	METELČICA	DAJNČICA	GAJICA
z	η	c	c
zh	ϣ	ϣ	č
f	s	s	s
fh	Ϡ	8	š
s	3	z	z
sh	Ϡ	x	ž

Metelčica uvaja poleg tega še posebna znamenja za grlni in mehkonobni h, šč, lj, nj, široki in ozki e in o ter polglasnik.

Dajničica uvaja posebna znamenja za nj in ü.

Obe pisavi sta vsebovali znake za specifične glasove, ki jih večina slovenskih narečij ni poznala. Dajko si je za osnovo vzel vzhodnoštajerska narečja, Metelko pa dolensko.

42. Kdaj se je v slovenskem javnem prostoru uveljavila *gajica*?

Sredi 40. let 19. stoletja.

43. Kdaj so začele izhajati *Kmetijske in rokodelske novice* ter v katerem črkopisu?

Leta 1843. Od začetka so izhajale tako v bohoričici kot v gajici, odvisno od izbire avtorja posameznega članka (naslov prve številke je bil zapisan v bohoričici), kasneje pa izključno v gajici. S tem so Kmetijske in rokodelske novice močno pripomogle k uveljavitvi gajice kot osrednjega slovenskega črkopisa.

44. Kdaj je izhajala *Kranjska Čbelica* in kdo je bil njen urednik?

1830–1834, Miha Kastelic.

45. Označite jezikovne zahteve v programu Zedinjena Slovenija.

Slovenščina v uradni in šolski rabi s svobodno izbiro časa in načina uveljavitve (s tem so se izognili morebitnim kadrovskim problemom in težavam zaradi pomanjkanja prevodov uradnih aktov, zakonov, šolskih učbenikov itd.).

46. Kaj so *nove oblike*? Katere so bile?

Izraz *nove oblike* označuje nekatere načrtne spremembe zlasti tedanjega osrednjeslovenskega knjižnega jezika, da bi z njimi dosegli večjo enotnost slovenščine in vpeljali skupen knjižni jezik.

- končnica -iga > -ega pri moški pridevniški sklanjatvi (npr. lepiga > lepega)
- veznik de > da
- gorenjski š > šč (npr. išem > iščem)
- superlativna predpona nar- > naj- (npr. narlepši > najlepši)
- ujemanje levega prilastka in odnosnice (npr. mlade dekleta > mlada dekleta)
- sprememba nekaterih sklanjatvenih končnic (npr. bratam > bratom)
- izpust zapisa polglasnika ob r (npr. serce > srce)

47. Katera slovnica slovenskega jezika je bila v drugi polovici 19. stoletja največkrat ponatisnjena?

Janežičeva (Janežic-Sketova) slovnica.

48. Kdo je avtor *Znanstvene terminologije s posebnim oziromna srednja učilišča* in kdaj je izšla?

Matej Cigale, 1880.

49. Kdaj je izšel prvi slovenski pravopis v knjižni obliki in kdo je bil njegov avtor?

1899, Fran Levec.

50. Imenujte avtorja in letnici izida dveh največjih slovarjev v 19. stoletju – nemško-slovenskega in slovensko-nemškega.

Nem.-slo.: Matej Cigale, 1860.
Slo.-nem.: Maks Pleteršnik, 1895.